

Article Arrival Date**03.05.2025****Article Published Date****20.06.2025****TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSEL KİMLİĞİN ALGILANİŞ BİÇİMLERİNİN
SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ****A SOCIOLOGICAL EVALUATION OF PERCEPTIONS OF GENDER AND GENDER
IDENTITY****Sare KARA¹, SERKAN NACAK²**¹ Öğrenci, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik
Danışmanlık Anabilim Dalı, [0009-002-8793-2849](tel:0009-002-8793-2849)² Öğrenci, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik
Danışmanlık Anabilim Dalı, [0000-0627-6348](tel:0000-0627-6348)**Özet**

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve kimlik kavramlarını kuramsal ve tarihsel perspektiflerle ele alarak LGBTİ+ bireylerin sosyal ötekileştirilme süreçlerini incelemektedir. Araştırmada, özellikle toplumsal normların, cinsiyet rolleri ve heteronormatif yapılar üzerinden bireyleri nasıl biçimlendirdiği; bu süreçlerin LGBTİ+ bireylerin benlik algısı, açılma deneyimi ve ruh sağlığı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin biyolojik değil, sosyal olarak inşa edilen bir olgu olduğuna işaret eden kuramsal çerçeve, Freud, Parsons ve Butler gibi kuramcılarının katkılarıyla şekillendirilmiştir. Judith Butler'ın "toplumsal cinsiyetin performatifliği" kuramı, bireylerin kimliklerinin sabit değil; tekrar eden toplumsal eylemler yoluyla inşa edildiğini savunur. Bununla birlikte, Connell'in "hegemonik erkeklik" kavramı, erkekliğin toplumda norm haline gelme sürecini açıklarken, bu normların LGBTİ+ bireyleri nasıl dışladığını gözler önüne serer. Ayrıca kuir teori üzerinden yapılan tartışmalar, geleneksel kimlik kategorilerinin ötesine geçerek, toplumsal cinsiyetin ve cinselliğin akışkan doğasına dikkat çeker. Michel Foucault'nun söylem ve iktidar ilişkileri çerçevesindeki yaklaşımı, cinsel kimliklerin nasıl patolojikleştirildiğini ve denetlendiğini açıklamakta kullanılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma, toplumsal cinsiyetin ve cinselliğin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde inşa edilen, çok katmanlı ve dönüşebilir yapılar olduğunu ortaya koymakta; LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı ayrımcılıklara karşı eleştirel ve kapsayıcı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Çeşitli cinsel yönelimler sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. LGBT gençlerin dünya genelinde ve Türkiye'de sosyal dışlanmaya maruz kalma davranışında bulunma oranlarının yüksekliğine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. Bu çalışmada cinsel yönelim sosyolojik bakış açısıyla ele alınacak, Sosyolojik teorik yaklaşımlardan ve literatürdeki çeşitli araştırma sonuçlarından yararlanılarak tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Cinsel yönelim, LGBT, Sosyal dışlanma, Toplumsal cinsiyet**Abstract**

This study examines the processes of social marginalization of LGBTI+ individuals by

addressing the concepts of gender, sexual orientation and identity from theoretical and historical perspectives. In particular, the study analyzes how social norms shape individuals through gender roles and heteronormative structures; and the effects of these processes on LGBTI+ individuals' self-perception, coming out experience and mental health.

The theoretical framework, which points out that gender is a socially constructed phenomenon rather than a biological one, has been shaped by the contributions of theorists such as Freud, Parsons and Butler. Judith Butler's theory of "performativity of gender" argues that individuals' identities are not fixed; they are constructed through repeated social actions. However, Connell's concept of "hegemonic masculinity" explains the process by which masculinity becomes the norm in society, while revealing how these norms exclude LGBTI+ individuals. In addition, discussions based on queer theory go beyond traditional identity categories and draw attention to the fluid nature of gender and sexuality. Michel Foucault's approach within the framework of discourse and power relations has been used to explain how sexual identities are pathologized and controlled.

As a result, this study reveals that gender and sexuality are multi-layered and transformable structures constructed at both individual and social levels; It offers a critical and comprehensive theoretical framework against the discrimination that LGBTI+ individuals face. Various sexual orientations are subject to social exclusion. This situation is clearly seen when we look at the high rates of LGBT youth being subject to social exclusion in Turkey and around the world. In this study, sexual orientation will be addressed from a sociological perspective, and will be discussed by using sociological theoretical approaches and various research results in the literature.

Keywords: Sexual orientation, LGBT, social exclusion, gender

1. GİRİŞ

290

20.yüzyıl boyunca eşcinsellik, tıp ve psikoloji disiplinleri tarafından uzun süre ruhsal bir bozukluk olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, dönemin toplumsal değer yargılarından bağımsız düşünölmeyecek bir biçimde, homoseksüelliği "cinsel sapmalar" başlığı altında konumlandırmıştır (Burns, 1992; Bayer, 1981). Bu çerçevede, eşcinsel bireyler yalnızca cinsel yönelimleri nedeniyle norm dışı ve tedavi edilmesi gereken bireyler olarak algılanmıştır.

Ancak LGBTİ+ bireylerin hak mücadelesi, bu yanlış sınıflandırmaya karşı uzun soluklu bir direnişin ifadesi olmuştur. Toplumun tüm kesimlerinde ve yaşamın her alanında bireyler arasında süregelen etkileşimler, hak mücadelesinin de çok katmanlı bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır (Dinçkol, 2005). Bu bağlamda, dilde kullanılan kapsayıcı ifadeler –örneğin “herkes”, “hiç kimse”, “tüm vatandaşlar” gibi kavramlar– yalnızca dilsel bir tercihten öte, toplumsal eşitliğin sağlanmasına yönelik bir iradenin yansımasıdır.

İnsan hakları sisteminin temel varsayımı, bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle doğuştan ve eşit haklara sahip olduklarıdır. Bu bağlamda, hiçbir bireyin cinsiyet kimliği, cinsel yönelimi, dini inancı ya da etnik kökeni nedeniyle daha az hakka sahip olduğu düşünölmemelidir; hiçbir birey bir başkasından daha üstün görölmemelidir (Dinçkol, 2005). Ne yazık ki, yasal düzenlemeler ne kadar gelişmiş olursa olsun, gündelik hayatta –özellikle ev, okul ve iş yaşamında– sözel veya davranışsal düzeyde ayrımcılıklar sürmektedir. Bu tür ayrımcılık biçimleri, genellikle görünmezdir ve sosyal ilişkilerin doğal bir parçasıymış gibi kabul edilebilmektedir.

LGBTİ+ bireylere yönelik ayrımcılık, küresel ölçekte birçok toplumun ortak bir sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Bazı ölkelerde hukuksal düzeyde cinsiyet eşitliği yönünde önemli adımlar atılmış olsa da, özellikle eşcinsel, biseksüel ve trans bireyler hâlâ ciddi oranda dışlanma ve hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır (Güner, 2015). Kadınların toplumsal konumlarının

güçlendirilmesine yönelik çabalar dikkat çekici bir ivme kazanmış olsa da, bu gelişmeler çoğu zaman LGBTİ+ bireylerin maruz kaldığı çok yönlü ayrımcılığa çözüm getirmemektedir.

Toplumsal alanda karşılaşılan bu ayrımcı tutumlar, LGBTİ+ bireylerin yalnızca sosyal yaşamdan dışlanmalarına değil, aynı zamanda kimliklerini gizlemeye zorlanmalarına da neden olmaktadır. Kimi bireyler, yaşadıkları toplumsal baskıdan korunmak adına kendi benliklerini inkâr etme yoluna gidebilmekte, toplum tarafından kabul görmek için sahte roller üstlenmeye itilmektedirler. Bu tür psikososyal stres etmenleri, bireylerin ruh sağlığı üzerinde derin etkiler bırakmakta ve depresyon, anksiyete, kimlik çatışmaları gibi ciddi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Güner, 2015).

LGBTİ+ konuları tarihsel süreç boyunca birçok toplumda konuşulması tabu olarak görülen alanlardan biri olmuştur. Bu durum, bireylerin cinsel yönelim ve kimliklerine ilişkin meselelerin uzun süre kamusal alanda tartışılmasını engellemiştir. Ancak son yıllarda, özellikle insan hakları perspektifinden yürütülen çalışmaların etkisiyle bu konular kamuoyunda daha görünür hâle gelmiştir. Nitekim birçok ülkede, 2014 yılına kadar eşcinsellik hâlâ "doğaya aykırı ilişki" şeklinde tanımlanmakta ve cezai yaptırımlarla karşılık bulmaktaydı (Polili, 2011).

Böylesi bir yasal ve toplumsal atmosfer, LGBTİ+ bireylerin maruz kaldığı sistematik ayrımcılığı pekiştirmiştir. Bu ayrımcılık yalnızca bireysel düzeyde değil, kurumsal ve yapısal seviyelerde de kendini göstermekte; dışlanma, damgalama, homofobi ve transfobi gibi olgulara zemin hazırlamaktadır (Polili, 2011). Kadınların hukuksal eşitlik açısından kazanımlar elde ettiği kimi ülkelerde bile, eşcinsel, biseksüel ve trans bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık devam etmektedir. Bu bireyler, yalnızca temel haklara ulaşmak için değil, aynı zamanda varoluşlarını tanıtmak ve kabul ettirmek için de yoğun bir mücadele içerisinde dirler (Güner, 2015).

Toplum içerisinde LGBTİ+ bireyler, gerek doğrudan gerekse dolaylı yollarla ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmaktadır. Bu durum bireylerin yalnızca sosyal yaşamdan dışlanmasına yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda kendi kimliklerini bastırmak ya da gizlemek zorunda bırakmaktadır. Kimlik reddi, rol yapma ve sürekli bir gizlilik hâli, bu bireylerin ciddi psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Özellikle uzun süreli dışlanma ve kabul görmeme, bireylerde depresyon, anksiyete bozuklukları ve kimlik çatışmaları gibi ruh sağlığı sorunlarını tetiklemektedir (Güner, 2015).

LGBTİ+ temaları uzun süre boyunca birçok toplumda tabu niteliği taşıyan konular arasında yer almış, bu nedenle bu alandaki kamusal tartışmalar oldukça geç bir tarihte gündeme gelebilmiştir. Nitekim bazı ülkelerde 2014 yılına kadar eşcinsel ilişkiler "doğaya aykırı davranış" olarak tanımlanmış ve ceza hukuku kapsamında suç olarak değerlendirilmiştir. Bu tür yasal düzenlemeler yalnızca bireylerin temel haklarını kısıtlamakla kalmamış; aynı zamanda LGBTİ+ bireylerin sistematik biçimde ayrımcılığa maruz kalmasına da zemin hazırlamıştır (Polili, 2011).

Yasal ve toplumsal normlarla beslenen bu ayrımcılık; homofobi, transfobi, damgalama ve toplumsal dışlanmayı yaygınlaştırarak LGBTİ+ bireylerin yaşamlarını çok boyutlu biçimde olumsuz etkilemiştir. Günümüzde de dünya genelinde pek çok LGBTİ+ birey, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerinden dolayı sosyal dışlanma, ayrımcılık ve ötekileştirmeyle mücadele etmeye devam etmektedir (Human Dignity Trust, 2019).

Bu durum yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda kurumsal ve yapısal ayrımcılık biçiminde de kendisini göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Konseyi'nin 2011 tarihli raporu ile EU Survey'in yakın dönem araştırmaları, homofobik ve transfobik tutumların Avrupa'nın birçok ülkesinde hâlâ yaygın olduğunu ortaya koymuştur (Avrupa İnsan Hakları Konseyi, 2011). Bu çalışmalarda, LGBTİ+ bireylerin iş hayatında ayrımcılığa uğradığı, eğitimde fırsat eşitsizlikleriyle karşılaştığı ve kamu hizmetlerine erişim konusunda çeşitli engeller yaşadığı

belirtilmiştir. Dahası, nefret söylemleri ve önyargılar, insan hakları normlarına bağlı ülkelerde dahi gözlemlenmekte ve bu durum LGBTİ+ bireylerin ruh sağlığını ciddi biçimde tehdit etmektedir.

Söz konusu raporlarda, eşcinsel bireylerin heteroseksüel bireylere kıyasla daha yüksek oranlarda depresyon, anksiyete gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu durumun, iş yaşamı başta olmak üzere bireylerin sosyal ve ekonomik yaşamlarını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır (Avrupa İnsan Hakları Konseyi, 2011). Ayrımcılık sadece bireyler arası ilişkilerle sınırlı kalmamakta; aileden başlayarak eğitim, sağlık gibi temel hizmet alanlarında da kurumsal düzeyde kendini göstermektedir (Human Dignity Trust, 2019).

Bu bağlamda, bu araştırmanın temel problemi; LGBTİ+ bireylerin değer yargılarına ve toplumsal normlara dayalı olarak karşılaştıkları dışlanma, ötekileştirme, taciz, homofobi ve transfobi gibi sosyal baskıların, bireylerin kimlik oluşum süreçlerinde özellikle açılma deneyimlerini nasıl sorunlaştırdığıdır. Araştırma, bu bireylerin kendi kimliklerini toplum içerisinde nasıl konumlandıklarını, toplumsal tepkiler karşısında nasıl stratejiler geliştirdiklerini ve açılma süreçlerinin ne gibi dinamiklerle şekillendiğini anlamaya çalışacaktır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik cinsiyetlerine göre belirli roller, beklentiler ve sınırlarla şekillendirilen sosyal bir yapıdır. Bu yapı, bireylerin sosyal yaşamda ve özel alanlarda üstlenmeleri gereken rolleri belirlemekle kalmaz; aynı zamanda çocukluk döneminden itibaren kız ve erkek çocuklarının farklı biçimlerde yetiştirilmesine de neden olur (Nur, 2012: 80). Toplumsal cinsiyetin bu etkisi yalnızca aile ve sosyal çevreyle sınırlı kalmayıp, eğitim ve iş yaşamına da yansımaktadır. Örneğin kadınların fiziksel olarak daha “narin” yapıda oldukları varsayımı, onların ağır işlerde çalışmasının yadırganmasına ve iş yaşamında dezavantajlı konuma itilmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte, bazı kültürlerde kadınların iş hayatında yer almaları hâlâ olumsuz karşılanmakta, bu durum onların kariyer yapmaları ve potansiyellerini gerçekleştirmeleri önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Oysa bireyin yeteneklerini kullanma fırsatının elinden alınması, uzun vadede bireysel verimsizlik ve toplumsal kaynak israfı anlamına gelmektedir (Nur, 2012: 80).

Kessler ve McKenna (1978), toplumsal cinsiyeti, insanların karşılaştıkları bireylerin kadın mı yoksa erkek mi olduğuna karar verme süreçleri üzerinden tanımlar. Bu tanım, toplumsal cinsiyetin yalnızca bir kimlik değil, aynı zamanda bireylerin cinsiyet kimlikleri ve ifadeleri hakkında yaptığımız varsayımları da içerdiğini ortaya koyar. Onlara göre, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel olarak belirlenen normatif beklentiler çerçevesinde şekillenirken; cinsiyet kimliği, bireyin kendisini kadın ya da erkek olarak tanıma sürecidir. Cinsiyet ifadesi ise bu kimliğin bedensel ve davranışsal yollarla dışa vurumudur. Ses tonu, vücut yapısı, kıyılma şekli gibi ikincil cinsiyet özellikleri ve giyim tarzı, jestler gibi kültürel olarak şekillenen göstergeler, bu ifadenin maddi biçimleridir.

Feminist düşünür ve tanrıbilimci Virginia Mollenkott (2001), cinsiyetin ikili yapısının, hem biyolojik hem de ilahi bir düzende sabitlenmiş olduğu yönündeki genel kabule dikkat çeker. Bu anlayışa göre kadınlık ve erkeklik, insan doğasının ve yaratılışın “Tanrı’nın iradesi” ile belirlenmiş iki kutbu olarak sunulmaktadır. Bu perspektif, toplumsal cinsiyetin doğallaştırılmasına, yani toplumsal olarak inşa edilen normların sanki biyolojik bir zorunlulukmuş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Lorber’in (1994) ifadesiyle, toplumsal cinsiyet öylesine içselleştirilmiş ve gündelik yaşam pratiklerine işlemiştir ki, insanlar bu durumu tıpkı su içinde yaşayan bir balığın suyu fark etmemesi ya da güneşin doğuşunu sorgulamaması gibi, sorgulamadan kabul eder hâle gelmiştir.

Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri, bireylerin günlük yaşam pratiklerinde öylesine derin bir yer edinmiştir ki, çoğu zaman bu yapılar sorgulanmaksızın kimliğin doğal ve değişmez bir parçası olarak kabul edilmektedir. Judith Lorber'in (1994) de vurguladığı gibi, toplumsal cinsiyetin insanların temel bir özelliği olmadığı; aksine bireylere atfedilen, ardından doğallaştırılarak iki cinsiyetli toplumsal yapıyı meşrulaştırmak amacıyla kullanılan bir dizi kültürel varsayım olduğu düşünülmelidir. Bu anlayışa göre, toplumsal cinsiyet bir "gerçeklik" değil, sosyal bir inşadır.

Modern toplumlara geçiş sürecinde, toplumsal cinsiyet hakkındaki dini dogmaların yerini, kadın ve erkek doğasına ilişkin sözde bilimsel açıklamalar almıştır. Sandra Bem'in (1993) ifade ettiği gibi, biyolojik özcülük ve eril üstünlük, "Tanrı'nın yaratısı" olmaktan çıkarak "evrimin ürünü" haline gelmiş; böylece toplumsal cinsiyet rolleri, bilimsel gerçeklik kisvesiyle yeniden üretilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğine dair ilk kuramsal yaklaşımlar, yirminci yüzyılın başlarında Sigmund Freud, Talcott Parsons ve daha sonra gelişen cinsiyet rolü teorileri ile şekillenmiştir. Ancak bu teoriler, sosyal yapıların etkisini analiz ederken dahi, güçlü bir biyolojik özcülük varsayımına dayanmaktaydı. Freud'un kuramında, kadın ve erkek kimlikleri arasındaki farklar biyolojik cinsiyet farklarına, özellikle üreme sistemine dayandırılmış; kadınlar çoğunlukla çocuk yetiştirme ve ev işleriyle özdeşleştirilirken, erkekler ise üretim ve dış dünya ile ilişkilendirilmiştir.

Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı, çocuğun sosyal kimliğini inşa sürecini, özellikle Oidipal dönem üzerinden açıklamaya çalışır. Bu süreçte çocuklar, kendi cinsiyet rollerini, başta ebeveynleri olmak üzere sosyal çevreleriyle olan etkileşimleri yoluyla öğrenirler. Freud'a göre, erkek çocuk için toplumsal cinsiyet gelişiminin temel evresi, babayla özdeşleşme ve anneden duygusal olarak ayrışmadır. Bu özdeşleşme, aynı zamanda diğer erkeklerle rekabeti ve eril normlara uyumu da beraberinde getirir. Kadın kimliği ise Freud'un kuramında genellikle "eksiklik" üzerinden tanımlanır ve erkek gelişimi norm alınarak değerlendirilir (Whitehead, 2002). Bu yaklaşım, kadınlığı ikincil ve sapma olarak görmesi açısından eleştirilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin tarihsel gelişimi içerisinde işlevselci yaklaşım, cinsiyet rollerine ilişkin yarı özcü bakış açılarını pekiştiren bir teorik zemin sunmuştur. Sigmund Freud'un psikanalitik kuramını izleyen işlevselci düşünce, aile kurumunu istikrarlı ve normatif heteroseksüel bireylerin üretildiği bir "toplumsal fabrika" olarak değerlendirmiştir. Bu bakış açısında, kadın ve erkek rollerinin biyolojik farklılıklara dayalı olarak "doğal" ama birbirini tamamlayan görevlerle tanımlandığı görülür. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik, bu anlayış çerçevesinde toplumsal bir inşa değil, doğanın bir sonucu olarak kabul edilmiştir (Pleck, 1981).

Rol teorisyenleri, bireylerin toplumun kültürel olarak belirlediği cinsiyet rollerini içselleştirerek bu rollere uyum sağlamalarını, hem bireysel uyum hem de toplumsal düzen açısından zorunlu görmüşlerdir. Çocukluktan itibaren başlayan bu sosyalleşme süreci, toplumsal cinsiyet normlarına uygun "ideal" davranışların içselleştirilmesiyle, heteronormatif yapıyı sürdüren inanç ve kalıpyargıların yeniden üretimini sağlamıştır. 1960'lar ve 70'ler boyunca yapılan birçok çalışma, cinsiyet rolü teorisi etrafında şekillenmiştir. Bu çerçevede cinsiyet rolleri, özellikle beyaz, orta sınıf Amerikan toplumundaki yaygın davranış kalıplarına dayandırılarak tanımlanmış, normatif kadınlık ve erkeklik özellikleri idealize edilmiştir (Pleck, 1981).

Cinsiyet rolü teorisi, özcülük ile sosyalleşme kuramlarının bir sentezi niteliğinde olup, bireyin psikolojik gelişiminin merkezine, kendi cinsiyetinden ebeveyn ile kurulan ilişkiyi yerleştirmiştir. Bu yaklaşım, bireylerin belirli cinsiyet rollerini öğrenmeye içsel olarak "programlandığı" varsayımına dayanır. Dolayısıyla, geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri, aile, medya, eğitim ve dini kurumlar aracılığıyla bireylere aktarılır ve içselleştirilir. Bu sürecin sonucunda, bireyin çocukluk ve ergenlik döneminde edindiği uygun bir cinsiyet rolü kimliği,

sağlıklı bir yetişkin psikolojisi için zorunlu kabul edilmiştir (Pleck, 1981).

1970’li yılların ortalarından itibaren, bu yaklaşım ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Sandra Bem’in geliştirdiği *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BSRI)*, bireylerin yalnızca erkek ya da kadın kalıplarına sığmadığını, bunun ötesinde androjen ve farklılaşmamış cinsiyet kimliklerinin de bulunduğunu göstermiştir. Bem’in bulguları, toplumsal cinsiyetin kutupsal bir ikilik olmadığını, esnek ve çok boyutlu bir spektrum olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmaları, toplumsal cinsiyete uygun bir rol kimliği geliştirmenin bireyin ruh sağlığı için zorunlu olmadığı, hatta androjen kimliğe sahip bireylerin psikolojik olarak daha sağlıklı ve uyumlu olduğunu göstermiştir (Bem, 1993; Pleck, 1981).

Bu düşünsel dönüşüm, toplumsal cinsiyetin biyolojik determinizmden kurtarılarak kültürel ve toplumsal bir inşa olarak ele alınmasını mümkün kılmıştır. Kuir teorinin önemli kuramcılarından Judith Butler, toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkeklik gibi kavramların üretildiği ve doğallaştırıldığı bir söylem mekanizması olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, toplumsal cinsiyet yalnızca kültürel bir kurgu değil; aynı zamanda bu kurguların yapısını sorgulayan ve dönüştüren bir yapı söküm aracıdır. Butler, toplumsal cinsiyetin performatif olduğunu; yani bireylerin kimliklerini, sürekli olarak yeniden ürettikleri toplumsal eylemler yoluyla inşa ettiklerini savunur (Butler, 2004: 43).

Toplumsal cinsiyetin bireylerin yaşamlarını şekillendirme biçimi üzerine yapılan kuramsal tartışmalarda, Judith Butler’ın geliştirdiği “performativite” kavramı önemli bir kırılma noktası sunmaktadır. Butler, heteroseksüelliğin toplumsal cinsiyetin temel normu haline gelerek doğallaştırılmasını eleştirerek, toplumsal cinsiyetin sabit bir öz değil, tekrar eden kültürel eylemler aracılığıyla inşa edilen bir performans olduğunu ileri sürer. Bu performanslar bireylerin cinsel yönelimlerine ya da biyolojik cinsiyetlerine indirgenemez; aksine, zamansal bir süreklilik içinde ritüelleşmiş eylemlerle toplumsal bedende somutlaşır (Butler, 1999: 15).

Benzer biçimde, Raewyn Connell de toplumsal cinsiyeti sabit kategoriler olarak değil, iktidar ilişkileri çerçevesinde biçimlenen toplumsal süreçler olarak ele alır. Connell’in "hegemonik erkeklik" kavramı, eril kimliğin toplumda en baskın ve normatif biçimi olarak nasıl inşa edildiğini açıklarken, bu yapıların heteroseksüellik temelinde örgütlendiğini vurgular (Connell, 1988). Connell ve Messerschmidt (2005), cinsiyet rolü teorisinin kadın ve erkek arasındaki yapısal güç eşitsizliklerini göz ardı etmesi nedeniyle eleştirerek, daha derinlikli bir iktidar analizi önermişlerdir.

Bu eleştirilerden biri de Michael Kimmel’e aittir. Kimmel, toplumsal cinsiyetin sadece bireysel özellikler üzerinden açıklanmasının yetersiz olduğunu, bu yaklaşımın toplumsal cinsiyetin politik ve yapısal doğasını gizlediğini savunur (Kimmel, 2008). Ona göre, cinsiyet rolleri bireylere atfedilen sabit özelliklerden çok, iktidar ilişkileri içerisinde şekillenen sosyal pratiklerdir. Aynı şekilde, Connell (2009) da toplumsal cinsiyetin bireylerin aktif katılımıyla inşa edilen, değişken bir süreç olduğunu vurgular. Kadın ya da erkek olmak, önceden belirlenmiş bir kimlikten ziyade, gündelik yaşamda sürekli yeniden kurulan bir "oluş" hâlidir (Connell, 2009: 6).

Toplumsal cinsiyetin bu şekilde ele alınması, bireylerin yalnızca mevcut normlara uyum sağlayan pasif alıcılar olmadığını, aksine bu normlara karşı direniş gösterebileceklerini ve farklı cinsiyet kimlikleri inşa edebileceklerini ortaya koyar. Bu bakış açısı, toplumsal cinsiyetin sabit değil, dinamik ve bağlamsal bir yapı olduğunu savunan sosyal inşacı teorilerle örtüşür. West ve Zimmerman (1987), toplumsal cinsiyetin günlük yaşamda sürekli olarak yeniden yapılan bir eylem olduğunu belirtirken, Lorber (1994) da bunun kültürel pratikler yoluyla kurulan bir sosyal yapı olduğunu vurgular.

Sandra Bem’in “gender lenses” kuramı da bu çerçevede önemli bir katkı sunar. Bem’e göre,

bireyler dünyayı üç toplumsal cinsiyet merceği aracılığıyla algılar: erkek egemenliği, toplumsal cinsiyet kutuplaşması ve biyolojik özcülük. Bu mercekler, kültürel olarak o kadar içselleştirilmiştir ki, bireyler tarafından çoğu zaman sorgulanmadan kabul edilir ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretimine katkı sağlar (Bem, 1993).

Bu nedenle, toplumsal cinsiyet yalnızca bireysel düzeyde inşa edilmez; aynı zamanda siyasal, ekonomik ve dini kurumlar aracılığıyla da sürekli olarak yeniden üretilir. Connell'in belirttiği gibi, toplumsal cinsiyetin örgütlenme biçimi erkekleri sistematik olarak ayrıcalıklı konuma getirirken, kadınları ve LGBTİ+ bireyleri dezavantajlı hale getirir (Connell, 2009). Bu eşitsizlikler günümüzde bile şirket yönetimlerinden bilimsel kurumlara, dini yapılardan politik arenaya kadar pek çok alanda gözlemlenmektedir.

Bu perspektifler doğrultusunda, Burdge (2007) gibi çağdaş sosyal hizmet araştırmacıları, toplumsal cinsiyeti sabit ve ikili bir model olarak görmek yerine, daha esnek ve akışkan bir yapı olarak ele alınmasını önermektedir. Siltanen ve Doucet (2008) ise toplumsal cinsiyeti, kadın veya erkek olmanın sosyal süreçler ve normatif beklentiler çerçevesinde nasıl üretildiği ve toplumsal kurumlar aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği üzerinden tanımlamaktadır.

Toplumda kadın bedeninin çoğu zaman birer “tüketim nesnesi” olarak görülmesi, cinsiyet temelli eşitsizliklerin görünür örneklerinden biridir. Özellikle popüler kültür ve spor etkinliklerinde, örneğin futbol maçlarında sahneye çıkan amigo kızlar gibi, kadınlar ana faaliyetlerin dışında tutulmakta ve işlevsel olarak marjinal konumlara yerleştirilmektedir (Connell, 2009: 7). Bu tür temsiller, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca iş yaşamında ya da siyasal temsil alanında değil, gündelik yaşamın sembolik düzenlerinde de üretildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, cinsellik ve toplumsal cinsiyet üzerine düşünürken ahlaki söylemlerin eleştirel analizi büyük önem taşır. Gayle Rubin, feminist söylemlerin özellikle pornografi ve bazı cinsel pratiklere yönelik eleştirilerinde, rıza temelli deneyimleri göz ardı ettiğini ve bu nedenle mevcut heteroseksüel aile yapısının normatif üstünlüğünü yeniden üreten bir “söylem ahlakı”na saplandığını belirtir (Rubin, 2007). Rubin, bu yaklaşımın özellikle tek eşli lezbiyenliğe öncelik tanıyan bazı feminist yaklaşımlar içinde bile, muhafazakâr normlarla örtüşen bir düzenleme potansiyeli taşıdığını ileri sürmektedir. Cinsel yönelimleri dikkate almadan yapılan bu tür genellemeler, cinsel pratiklerin anlamını daraltarak, farklılıkları görünmez kılma riski barındırır.

Eve Kosofsky Sedgwick de benzer şekilde, cinselliğin yalnızca genital duyumlarla sınırlı bir deneyim olmadığını; bunun aynı zamanda kimliklerin, arzuların, hikâyelerin ve bilgi sistemlerinin örgütlendiği bir alan olduğunu vurgular (Sedgwick, 1990: 29). Bu açıdan bakıldığında, genital eylemlerin varlığı, bu eylemlerin ataerkil bir düzenin aracı olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla, cinselliği yalnızca erkek egemenliğiyle açıklamak indirgemeci bir yaklaşım olur. Bunun yerine, cinselliğin toplumsal süreçlerde nasıl anlamlandırıldığını ve hangi koşullar altında baskı aracı haline geldiğini sorgulamak gerekir.

Rubin (1990), özellikle norm dışı cinsel pratiklere –örneğin erkek eşcinselliği, deri fetişizmi veya sadomazoşist deneyimler– dair analizlerinde, bu tür uygulamaların toplumsal cinsiyet ikiliğini doğrudan yansıtmadığını belirtir. Bu tür cinsel deneyimlerdeki iktidar ilişkileri –baskın/edilgen gibi– ilk bakışta toplumsal cinsiyet rollerine benzetilse de, Rubin'e göre bu roller sabit değildir ve bağlama bağlı olarak değişir; dolayısıyla bunlar doğrudan toplumsal cinsiyet kimliklerine indirgenemez. Ancak bu, cinsiyetin cinsel deneyimlerle hiç ilişkisiz olduğu anlamına da gelmez.

Sedgwick'in (1990: 31) katkısı, cinselliğin sınıf, ırk ve diğer toplumsal konumlarla da etkileşim içinde olduğunu ve bu çok katmanlı yapının göz ardı edilmemesi gerektiğini hatırlatır. Rubin

de bu çerçevede, cinselliğin yalnızca toplumsal cinsiyetin bir türevi olarak değerlendirilmesini yetersiz bulur. Ona göre cinsellik, hem teorik hem de politik olarak özerk bir tartışma ve mücadele alanı olarak görülmeli, cinsel özgürlük perspektifi bu bağlamda yeniden tanımlanmalıdır (Rubin, 2007: 179).

1.2. Cinsel Yönelim

Amerikan Psikoloji Derneği'ne (APA) göre, cinsel yönelim, bireyin kişisel ve sosyal kimliği bağlamında erkeğe, kadına ya da her iki cins karşı duyduğu duygusal, romantik ve cinsel çekim ile bu çekimi ifade eden davranışları ve bu yönelimi paylaşan topluluk üyeliğini kapsayan bir kavramdır (Cotter, 2010: 7). Cinsel yönelim, insan hakları hukuku ve uygulamalarında görece yeni bir kavram olarak yer almakta olup, toplumsal önyargılar, kalıplaşmış tutumlar ve ayrımcılık pratiklerine karşı mücadelede önemli bir odak noktasıdır. Ancak birçok kamu görevlisi ve karar alıcı nezdinde, homofobik önyargıların dışavurumları hâlâ meşru ve saygı duyulan tutumlar olarak kabul görmektedir. Bu nedenle, cinsel yönelime dayalı hakların temel ilkeleri; eşitlik ve ayrımcılıktan kaçınma olarak belirlenmiştir (Cotter, 2010).

Savin-Williams (2005), cinselliği anlamada üç farklı boyut olduğunu belirtir: yönelim, kimlik ve davranış. Yönelim, bireyin başka bir cinsiyete, aynı cinsiyete, çoklu cinsiyet üyelerine ya da hiç kimseye yönelik arzularını, fantezilerini ve duygusal çekimlerini ifade eder. Kimlik ise, bireylerin kendilerini ve cinselliklerini tanımlamak için benimsedikleri; gey, lezbiyen, biseksüel, panseksüel, queer gibi sosyal olarak inşa edilmiş isimler ve etiketlerdir. Davranış boyutu ise, bireylerin gerçek hayatta gerçekleştirdiği cinsel ve samimi eylemleri tanımlar. Bu üç unsur arasındaki ilişki kesin değildir; bir kişinin cinsel yönelimi, kimliği veya davranışları her zaman birbirini yansıtmayabilir. Örneğin, bireylerin yönelimi belirli bir cinsiyete olsa da, kimliklerini farklı şekilde tanımlayabilir veya yönelimleriyle tutarsız cinsel davranışlarda bulunabilirler. Dolayısıyla, cinsel yönelim, kimlik ya da davranışlardan biri diğerlerinin kesin göstergesi değildir (Savin-Williams, 2005).

Biyoloji ve psikolojinin cinsellik üzerindeki belirleyici etkisini gevşeterek cinselliği sosyolojik alana taşıyan önemli çalışmalardan biri, Gagnon ve Simon'un 1973 tarihli *Cinsel Davranış* adlı eseridir. Simon ve Gagnon, bu çalışmada geliştirdikleri cinsel senaryo teorisi ile cinselliğin sosyal inşacı bir anlayışını ortaya koymuşlardır. Epstein (1994), bu yaklaşımdaki paradigmatik değişimi, yani özcülükten yapılandırmacılığa geçişi şu şekilde ifade eder: "Genel olarak, özcülük tüm toplumların ya heteroseksüel ya da homoseksüel (belki bazı biseksüel bireylerle birlikte) insanlardan oluştuğunu varsaymıştır. Buna karşılık, sosyal inşacılar bu tipolojilerin evrensel olarak geçerli olmayan sosyohistorik ürünler olduğunu ve kendi bağlamları içinde açıklanmayı gerektirdiğini savunmuşlardır." Bu sosyohistorik cinsellik anlayışı, post-inşacı yaklaşımlara, eşcinselliği bir rol olarak ele alan sosyolojik araştırmalar yapma imkânı sağlamıştır.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Temelli Ötekileştirme

Homofobi, eşcinsel bireylere karşı duyulan korku, endişe, nefret ve öfke gibi olumsuz duyguların genel adıdır (Weinberg, 1972; Hudson & Ricketts, 1980). Bu duygu ve tutumlar, heteroseksüel normların egemen olduğu toplumlarda heteroseksizmin bir parçası olarak ortaya çıkar. Heteroseksizm, heteronormatif düzenin bireylere heteroseksüel olmayı zorunlu kılması ve diğer cinsel yönelimlerin dışlanmasıdır (Yıldırım, 2014). Heteronormatif cinsel senaryolar, bireylerin sosyal etkileşimlerinde belirli heteroseksüel davranışları dayatır (Gagnon & Simon, 1973).

Michel Foucault'ya göre cinsellik tarih boyunca iktidar ilişkileriyle denetlenmiş ve düzenlenmiştir. Özellikle heteroseksüellik ve erkek egemenliği, cinsel ilişkinin penetre etme-edilme ekseninde kurgulanmasıyla süreklilik kazanmıştır (Foucault, 1978; 2003).

Cinsel kimliklerin ortaya çıkışı ise modern dönemde “itiraf” ve tıbbi söylemler aracılığıyla şekillenmiştir. Homoseksüellik, 18. ve 19. yüzyılda yeni bir patoloji kategorisi olarak tanımlanmış, öncesinde ise böyle içsel bir kimlik anlayışı mevcut değildi (Foucault, 1978). Bu kimlikler, hem baskı hem de bireylerin bir araya gelerek yeni topluluklar oluşturduğu “ters söylem” yoluyla inşa edilmiştir (Foucault, 1978).

Foucault'nun çalışması, cinselliğin doğuştan gelen bir gerçeklikten ziyade, tarihsel, sosyal ve kültürel süreçlerle şekillenen bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Ancak bu kuram, biseksüel kimliğin özel konumunu kapsamamaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlikler üzerine çalışmalarda bu çok katmanlı yapı ve tarihsel dinamiklerin dikkate alınması gereklidir.

Foucault'nun disiplin iktidarı kavramı, sadece baskı aracı olarak değil, aynı zamanda zevk ve arzusun üreticisi olarak da anlaşılmalıdır. İktidar, cinselliği denetlerken bedene nüfuz eder, onu kuşatır ve kontrol ederken aynı zamanda şehveti ve hazları da şekillendirir (Foucault, 1980: 44). Bu bağlamda Foucault, cinselliği “güç-bilgi-haz rejimi” içinde ele alır; cinsellik üzerine kurulan söylemler hem iktidar ilişkilerini üretir hem de bireylerin deneyimledikleri hazlarla iç içedir (Foucault, 1980: 11).

Gayle Rubin ise, feminist bir bakış açısıyla cinsellik ve toplumsal cinsiyet ilişkisini “cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi” kavramı üzerinden analiz eder. Rubin, patriyarkanın hem cinsiyet hem de cinsel baskının temel örgütleyici ilkesini oluşturduğunu vurgular (Rubin, 1993: 308). Bu noktada Rubin, Butler'dan ayrılır; Butler toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet kategorilerinin söylemsel üretimlerine odaklanırken, Rubin patriyarkanın aktif baskı işleyişine dikkat çeker. Ayrıca Rubin, cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi kavramıyla, biyolojik cinsiyetin toplumsal olarak insan faaliyetlerine dönüştürülmesini, yani toplumsal cinsiyetin oluşumunu açıklamaya çalışır (Rubin, 1993: 159). Rubin'in yaklaşımı, Adrienne Rich'in “zorunlu heteroseksüellik” ve kesişimsellik analizlerinden farklı olarak, toplumsal cinsiyet ve cinsel baskının patriyarkal yapılar içinde ayrı fakat bağlantılı baskı alanları olduğunu ileri sürer.

1.4. Sembolik Etkileşimcilik ve Benlik Kuramı

Sembolik etkileşimcilik, 20. yüzyılın başlarında Chicago Sosyoloji Okulu çevresinde gelişen ve benliği sosyal bir süreç olarak ele alan bir teorik yaklaşımdır. Bu kurama göre, benlik sabit değildir; aksine, sosyal etkileşimler yoluyla sürekli olarak şekillenir ve yeniden inşa edilir (Mead & Morris, 1934). George H. Mead, anlamın toplumsal etkileşimler aracılığıyla üretildiğini ve dil, semboller ile jestlerin bu süreçte merkezi bir rol oynadığını belirtir. Mead'e göre benlik, sosyal “öteki” ile ilişki içinde sürekli yeniden yaratılan dinamik bir yapıdır ve içsel, değişmeyen bir “ben” yoktur (Hird, 2002). Cooley'nin “ayna benlik” kavramı da benliğin başkalarının bakışıyla şekillendiğini vurgular (Cooley, 1902).

Herbert Blumer, Mead'in çalışmalarını temel alarak sembolik etkileşimciliği geliştirmiş ve bireylerin sosyal benliklerini anlam, dil ve düşünce üzerine inşa ettiklerini ileri sürmüştür. Blumer'a göre anlam, dil ve düşünce, sosyal etkileşimlerde paylaşılan sembollerin ve anlamların oluşumu için temel unsurlardır (Blumer, 1986). Herbert Blumer'ın bireysel düşünce üzerine vurgusuyla bağlantılı olarak, sosyal anlamların ve dilin değişimi bireyin deneyimlerini şekillendirir. Bu perspektif, toplumsal cinsiyet ve cinsellik gibi karmaşık sosyal olguların zaman ve mekânda değişen tepkilerinin anlaşılmasına olanak sağlar.

Erving Goffman (1976), Mead'in sosyal benlik anlayışını geliştirerek, cinsel kimliğin taşıyıcılarının sosyal beklentiler ve toplumun normları doğrultusunda inşa edildiğini savunur. Eşcinsel kimlik, heteronormatif toplumda damgalanma sebebidir ve damgalanmış bireyler, benzer baskılarla karşılaşan başkalarını bularak topluluklar oluşturur. Goffman, “cinsiyet görünümü” kavramıyla kimliğin sunumunu özgür iradenin ürünü olarak tanımlar; ancak,

özellikle LGBTİ+ bireyler için kimlik sunumu, toplumsal damgalanma ve normatif baskılar nedeniyle her zaman özgür değildir.

Goffman'ın 1959 tarihli *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adlı eserinde geliştirdiği dramaturjik model, sosyal hayatı tiyatro metaforuyla açıklar. Toplum, bireylerin rollerini oynadığı bir sahnedir ve benlik, bu performanslar aracılığıyla sürekli inşa edilir. “Ön sahne” kamusal alanı, “arka sahne” ise bireyin rahatlayıp maskelerini indirdiği özel alanı temsil eder. Ancak, arka sahnede dahi belirli ölçüde bir performans söz konusudur. Kimlik, sosyal etkileşimdeki izleyiciye göre sürekli müzakere edilen, değişken ve performatif bir olgudur (Goffman, 1959).

Goffman, benliği statik bir içsel öz yerine, sosyal etkileşimde sürekli yönetilen ve şekillenen bir fenomen olarak görür. Bu yaklaşım, psikanalitik perspektifin tersine, benliği özcü olmaktan çıkarır ve “gerçek” ve “sahte” benlik ayrımını sorgular (Tseëlon, 2000). Kişisel kimlikler, sabit özellikler değil, “canlandırılması gereken” sosyal performanslardır (Goffman, 1959).

Sonuç olarak, sosyal yapı ve bireysel etkileşim arasındaki diyalektiği anlamada, sembolik etkileşimci çerçeve özellikle materyalist feminist yaklaşımlarla birleştiğinde, hem mikro hem de makro düzeyde kimlik ve sosyal normların incelenmesine olanak sağlar (Coltrane, 1994; Jackson, 2007).

Erving Goffman'ın çalışmaları, toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiği anlayışının öncüsü olarak kabul edilir. Özellikle *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (1959), *Cinsiyetler Arası Düzenleme* (1977) ve *Toplumsal Cinsiyet Reklamları* (1979) adlı eserlerinde Goffman, erkeklik ve kadınlık arasındaki farkların aslında sosyal olarak üretildiğini ve sürdürüldüğünü vurgular. Ona göre, cinsiyet rolleri doğuştan gelen özelliklerden ziyade, toplumsal beklentiler doğrultusunda öğrenilen ve sahnelenen performanslardır. Bu yaklaşım, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet performansı kuramına öncülük etmiştir. Goffman şöyle belirtmiştir:

“Erkeklerin ve kadınların doğasının gerçekte içerdiği şey... erkeklik ve kadınlık tasvirlerini sunmayı ve okumayı öğrenme kapasiteleri ve bu resimleri sunmak için bir programa uyma istekleridir.” (Goffman, 1977: 8)

1.5. Foucault, Söylem ve Güç/Bilgi İlişkisi

Michel Foucault'nun post-yapısar söylem teorisi, çağdaş cinsellik tartışmalarında temel bir kavramdır. Foucault'ya göre güç/bilgi sistemleri, özneyi, fikirleri, sembolleri ve dili şekillendirir (Foucault, 1972). Bu bağlamda, dil ve söylem, bireylerin açılma gibi konulardaki tartışmalarını hem sınırlar hem de yapılandırır. Sosyal dünyalarımız ve bu dünyadaki deneyimlerimiz, mevcut söylem kaynakları ile sınırlı olarak anlamlandırılır. Söylem, kelimelerin ve kavramların anlamlarını belirleyerek iktidarın işleyişini görünür kılar.

Foucault, toplumsal düzenlemelerde güç sahiplerinin, iktidar dışındaki gruplar üzerinde olumsuz tanımlamalar ve normatif baskılar uyguladığını vurgular; cinsellik alanında da bu durum uzun süre cinsel yönelimin patolojikleştirilmesiyle kendini göstermiştir. Bu nedenle açılma pratiklerinin incelenmesi yalnızca “ne” olduğu değil, “nasıl” gerçekleştiğinin de analizini gerektirir.

Feminist yaklaşımlar (örneğin Smith, 1987) söylemlerin kısıtlayıcı yapısına dikkat çekmekle beraber, bireylerin bu yapılar içinde bile oyun alanı yaratarak seçim yapma ve söylem üzerinde mücadele etme kapasitesine sahip olduklarını savunur. Buna rağmen, güç dinamikleri özellikle LGBTİ bireylerin açılma süreçlerini yönlendirmede hâlâ kritik bir etkiye sahiptir.

1.6. Cinsiyet Yapma ve Cinsellik Yapma: Sosyal İnşa ve Performativite

Toplumsal cinsiyetin yapımı, çağdaş cinsellik araştırmalarıyla yakından ilişkilidir. West ve

Zimmerman'ın (1987) “toplumsal cinsiyet yapma” kavramı, cinsiyetin biyolojik olarak sabit bir kategori olmaktan ziyade, sosyal etkileşimler içinde sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olduğunu gösterir. Cinsiyet kategorileri, bedenler ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlar ve bu bağların sosyal olarak nasıl icra edildiği önemlidir. Biyolojik cinsiyet, sosyal olarak kabul edilen “gerekli göstergeler” (örneğin kıyafet, davranış) yoluyla toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilir ve böylece “cinsiyet yapmak” gerçekleşir.

Cinselliğin toplumsal inşası da benzer bir şekilde ele alınmaktadır. Doğa ve yetiştirme arasındaki ikili tartışması, West ve Zimmerman gibi düşünürlerin “ve/ayrıca” yaklaşımıyla genişletilmiş, cinselliğin sosyal etkileşim yoluyla ortaya çıkan bir icra olduğu vurgulanmıştır. Bu perspektif, LGBTİ bireylerin sosyal ortamlarında sergiledikleri “heteronormatif” davranışların anlaşılmasında da anahtar rol oynar.

Judith Butler'ın queer teorisi, toplumsal cinsiyet yapma tartışmasına performativite kavramıyla yeni bir boyut kazandırmıştır. Butler'a göre toplumsal cinsiyet, geçici ve inşa edilmiş bir benlik biçimidir; kalıcı ve özsel bir kimlik değildir. Connell (1995) gibi araştırmacılar ise, erkeklik ve kadınlık gibi cinsiyet kimliklerinin çoklu ve değişken biçimlerini ortaya koymuştur.

Acker (1990, 1992), toplumsal cinsiyetin sadece bireysel düzeyde değil, örgütsel ve kurumsal yapılar içinde de işlediğini ve bu yapıların cinsiyetlendirilmiş olduğunu savunmuştur. İş dünyasında erkek bedeninin ve rolünün norm olarak kabul edilmesi, kadınların ve bakım verenlerin dezavantajlı konumlarını pekiştirmektedir. Bu bakış açısı, toplumsal cinsiyetin kurumlar içinde nasıl yeniden üretildiğine dikkat çekerek toplumsal cinsiyet çalışmalarına önemli katkılar sunmaktadır.

Schilt ve Westbrook (2009) gibi araştırmacılar, LGBTİ bireylerin heteronormatif beklentilere uyma zorunluluğuna karşı çıktığını belirtirken, Lucal'ın (1999) ortaya koyduğu gibi, pek çok bireyin bu zorunluluğa karşı en az direnç gösteren yolu tercih ettiğini göstermektedir. Bu “en az direnç yolu” genellikle Garfinkel'in (1967) “geçiş” kavramı ile ilişkilendirilir; ancak Seidman ve arkadaşları (1999) birçok LGBTİ bireyin “dolap” içinde gizlenmeden, doğrudan fark yaratmayı seçtiğini vurgulamaktadır.

Cinsellik ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal olarak inşa edilen özellikler, toplumdaki ayrımcılıkların meşrulaştırılmasında rol oynar. Sosyal durumlar aracılığıyla cinselliği ayırt edici ve tanımlayıcı bir özellik olarak konumlandırmak, güç ilişkilerinin, özellikle heteroseksüel ayrıcalığının pekişmesini sağlar.

LGBTİ bireylerin tarihsel olarak sorunlu ve patolojik olarak tanımlandıkları dönemlerden günümüze, cinsellik “yapmak” eylemi hem geçmişle hesaplaşmak hem de özgürlük talebini ifade etmek anlamına gelir. Bu, bireysel içerme ve toplumsal ayrımcılığa karşı bir duruş, bazılarında aşkınlık arzusu olarak tezahür eder. Cinselliğin tanımı konusunda toplumda bir mutabakat bulunmamasına rağmen, LGBTİ bireyler için cinsellik, farklılık üretmek ve heteronormativiteyi dışlamak için bir araçtır. Böylelikle, cinsel kimlikler temel bir gerçekliği değil, çeşitlilik ve farklılık haritasını ortaya koyar (Weeks, 2003).

1.7. Yapısalcı Teoriler

Her toplumun politik ve ekonomik yapılarının yanı sıra kendine özgü toplumsal cinsiyet yapıları da vardır (Risman, 1998, 2004). Yapı kavramı faydalı olsa da, “yapı” teriminin kesin ve ortak bir tanımı bulunmadığı için ideal değildir. Buna rağmen, tüm yapısalcı teoriler, toplumsal yapıların bireysel arzular ve güdülerden bağımsız olarak var olduğunu ve sosyal yapıların en azından kısmen insan eylemini şekillendirdiği varsayımında birleşirler (Smelser, 1988). Ancak, bu noktadan sonra görüş birliği önemli ölçüde azalır.

Giddens'in (1984) yapılaşma teorisi, yapı ve bireyler arasındaki karşılıklı etkileşimi ve

özyinelemeyi vurgulaması açısından, toplumsal cinsiyeti tabakalaşmayı yeniden üreten bir yapı olarak kavramsallaştırmak için özellikle kullanışlıdır. Giddens gibi bizler de insan eyleminin dönüştürücü gücünü benimseriz. Sosyal yapılar sadece bireyler üzerinde etkili değildir; bireyler de sosyal yapılar üzerinde hareket eder. Gerçekte sosyal yapılar, gizemli güçler tarafından değil, bireylerin eylemleriyle yaratılır. Bu nedenle, aktörlerin davranışlarını seçme nedenlerine odaklanmak önemlidir; yalnızca sözel gerekçelerine değil, aynı zamanda yaşamlarının rutin, verili kabul ettikleri, çoğu zaman üzerine düşünmedikleri ama davranışlarını şekillendiren unsurlarına da dikkat çekeriz.

Toplumsal cinsiyeti bir yapı olarak ele alırken yapılaşma teorisini nasıl kullandığımızı göstermek için, yapısalcı ve iradeci teorileri Giddens'ın yapılaşma teorisi bağlamında karşılaştırmak faydalı olacaktır (Bryant & Jary, 2003). Yapısalcı teoriler genellikle yapıların ve kültürlerin insan eylemini belirlediğini veya büyük ölçüde kısıtladığını öne sürerken, iradeci teorilerde (örneğin rasyonel seçim teorisi) yapılar, tamamen özgür ajanların inşa ettiği ürünler olarak görülür (Coleman, 1994). Bu perspektife göre aktörler gerçek seçimler yapar ve böylece hem yaşam sonuçlarını hem de kolektif toplumsal yapıyı belirler.

Giddens'ın yapılaşma teorisi, birçok açıdan yapısalcı ve iradeci yaklaşımları birleştirir (Bryant & Jary, 2003) ve biz de bu diyalektik paradigmayı analizimize dahil etmekteyiz. Yapı, yinelemeli olarak onu düzenleyen davranışların ortamı ve sonucudur; aktörler ise eylemlerini içgözlemsel olarak takip eden, bilgili ve yetkin ajanlardır.

erili kabul edilen ve genellikle fark edilmeyen eylem koşulları davranışları şekillendirir; ancak insanlar eylemlerinin hem amaçlanan hem de amaçlanmayan sonuçlarını içgözlemsel olarak takip ederken, bazen mevcut yapıyı yeniden üretir, bazen ise dönüştürürler. Toplumsal cinsiyeti bir toplumsal yapı olarak kavramsallaştırmak için en işlevsel tanımlardan biri budur.

Yapı kavramsallaştırması, içinde kültürel kavramları, insan hayatının büyük bölümünü düzenleyen, dönüşsüz alışkanlıklar haline gelmiş kurallar, kalıplar ve inançları barındırır. Bu kurallar ve inançlar, yalnızca aktörün kişiliğine değil, durumsal bağlama ait verili ya da bilişsel imgeler olarak mevcuttur ve toplumsal cinsiyet yapısının kültürel boyutunu ve her sosyal karşılaşmada karşılaşılan etkileşimsel beklentileri oluşturur. Connell (1987), Giddens'ın (1984) toplumsal yapı kavramını toplumsal cinsiyet ve iktidar incelemesinde “eylem tarafından kısıtlanan ve aynı zamanda yaratılan” bir biçimde uygular. Connell'e göre, “Yapı eylemi kısıtlar, ancak insanın eylemi özgür keşif içerdiğinden ve dönüşümsel olduğundan, uygulama onu kısıtlayan şeylere karşı dönebilir; bu nedenle yapı, kasıtlı olarak uygulama nesnesi olabilir” (Connell, 1987: 95).

1994 yılında Lorber, toplumsal cinsiyetin sosyal bir kurum olduğunu ileri sürmüştür. Toplumsal cinsiyetin varoluşunu, mikro düzeyde aile yaşamı ve ev işleriyle; makro düzeyde ise işyeri ve siyasetle ilişkilendirerek, bu kurumun tarihsel olarak inşa edildiğini ve erkekler ile kadınlar arasında farklılıklar yarattığını, sürdürdüğünü ve bu farklılıkları eşitsizliği meşrulaştırmak için kullandığını belirtir. Lorber (2005), toplumsal cinsiyetin bir kurum olarak varlığını korusa da, onun zorlanabilir ve yapı sökümüne uğratılabilir olduğunu savunur. Hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için mücadele edilmesi gerektiğini hem de “toplumun eşitlik temelinde yeniden yapılandırılması” gerektiğini vurgular (Lorber, 1994: 294). Ona göre toplumsal cinsiyet eşitliği ancak bireylerin eşit ve adil kaynaklara erişimi sağlandığında ve toplum cinsiyetsizleştirildiğinde mümkün olur (Lorber, 1994, 2005).

Martin (2004) ise sosyal kurumları, toplumsal cinsiyetle kesişimlerini gösterecek şekilde belirli kriterler çerçevesinde tanımlar. Martin'e göre kurumlar şu özelliklere sahiptir: (1) insanların kolektif birliğini temsil etmek; (2) zaman ve mekân boyunca var olmak; (3) sosyal uygulamaların tekrarlanması; (4) davranışı sınırlamak ve kolaylaştırmak; (5) beklentiler, normlar ve prosedürleri kapsamak; (6) aktif ve yapılandırıcı ajanların varlığına bağlı olmak; (7)

katılımcıların kimliklerinde anlamlı ve içsel olmak; (8) meşrulaştırıcı ideolojiler içermek; (9) çatışma barındırmak; (10) tekrar tekrar değişime açık olmak; (11) güç tarafından kontrol edilmek; (12) bireylerden ayrılamaz olmak. Martin, toplumsal cinsiyetin bu kriterlerin tümünü karşıladığını belirterek, toplumsal cinsiyetin aile, din ve diğer sosyal kurumlar gibi incelenmesi gerektiğini savunur. Risman (1998, 2004) da benzer şekilde toplumsal cinsiyetin kurumsal düzeyde analiz edilmesini önemser.

1.7.1. Kuir Teori

“Kuir” terimi, eşcinsel, lezbiyen veya gay gibi kimlik tanımlarını aşmak ve bu kategorileri sorgulamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Halpin, 2003). Eşcinsel ve gay terimleri, ağırlıklı olarak Beyaz, erkek ve özellikle ABD’deki eşcinsel hareketini temsil eden gruplara atıfta bulunurken (Sedgwick, 1991), kuir terimi farklı ırklardan, etnik kökenlerden ve toplumsal cinsiyetlerden bireyleri kapsayacak biçimde genişletilmiştir (Mertens, 2010). Kuir teorisi, eşcinsel hareketin kazanımlarını ve büyümesini tanımanın yanı sıra, bireyin kimlik inşasının karmaşıklıklarına ve kimliğin Batı kültürü bağlamında sosyal durumlarda nasıl perforce edildiğine odaklanır (Mertens, 2010).

Birçok yazar, kuir teorisini modern kimlik kavramlarını eleştirmek ve yapıyı köküne uğratmak için postmodern veya postyapısalcı yaklaşımlar bağlamında kullanmaktadır (Mertens, 2010: 20). Warner (1993), “queer” teriminin kendini heteroseksüelden çok normale karşı tanımlaması sebebiyle eleştirel bir üstünlük kazandığını belirtir. Kuir, lezbiyen, gay, biseksüel ve transseksüel kimliklerle birlikte, bu kimliklerin ötesinde başka bir kategori olarak varlığını sürdürür. Özellikle genç kuşaklar arasında, kuir terimi, heteronormativiteye yönelik eleştirileri benimseyen ve daha politik, ılımlı LGBT terimlerinden ayrılan, cinsiyet ve cinsel akışkanlığı ifade eden bireyleri tanımlamak için yaygınlaşmaktadır.

Warner’ın belirttiği gibi, LGBT teorileri ile kuir teori arasındaki temel tartışmalardan biri “imleme” kavramına ilişkindir. LGBT çalışmalarında sıklıkla kullanılan “ulus” ve “topluluk” kavramları, kuir teori açısından sorunludur. Bunun başlıca nedeni, tarihsel olarak lezbiyen ve eşcinsel deneyimlerin topluluk dışı olma haline daha çok vurgu yapmasıdır. Ayrıca, “lokalizasyondan ziyade dağılma”, kuir öz-farkındalığının belirleyici özelliği olmaya devam etmektedir; bu yüzden de “Biz her yerdeyiz” sloganı önem taşır (Warner, 2004). Buna karşılık, “topluluk” terimi liberal demokrasilerde siyasi azınlıkların taleplerini ifade ederken, kuirler “normalin rejimlerine karşı daha kapsamlı bir direniş lehine küçük hoşgörüler ya da çıkar temsili mantığını reddetmektedir” (Warner, 2004).

Eve Kosofsky Sedgwick, akademik dünyada kuir çalışmalarının önde gelen savunucularından biri olarak kabul edilir ve kuir teorisinin gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Sedgwick (1990), cinsellik, ırk ve toplumsal cinsiyet alanındaki baskın söylemleri edebi eleştiri yoluyla sorgulamış ve kimliklerin ikili yapılarını incelemek için “dolap” ve açılma kavramlarını araç olarak kullanmıştır. Ona göre, bireyin cinsel kimliğinin ikili biçimde tanımlanması tarihsel ve kavramsal olarak yetersizdir (Sedgwick, 1990). Bu dönemde feminizm, cinsiyeti ırk, cinsel yönelim ve sınıf gibi diğer kimlik eksenleriyle birlikte düşünmeye başlamıştır.

Buna göre, feminizmdeki bu farklılaşma, lezbiyen ve gey çalışmalarında toplumsal cinsiyet algısını sorgulamanın yolunu açmış ve cinsiyeti, tanımlanan cinselliğin ve cinsel yönelimlerin ötesinde düşünmeye başlamıştır. Tartışmalar çerçevesinde, cinsel kimlikten daha fazlası olarak biseksüellik de kuir perspektifte, sadece bir tür sevgi ile getirilen sınırlamalara karşı “bilinçsiz” bir ret olarak ele alınmaya başlanmıştır (Clausen, 1990).

Kuir teori, cinselliğin sosyal ilişkileri nasıl şekillendirdiğine dikkat çekerek, cinsiyet ve cinsellikle ilgili normatif varsayımların eleştirisini derinleştirmiştir. Aynı zamanda feminizme, toplumsal cinsiyet ve cinsellik arasındaki ilişkiyi kuramsallaştırmak için yeni araçlar sunma

potansiyeli taşımaktadır. Kuir teorisinin “farklılık” vurgusu, feminist teorisinin kimlik kategorileri içindeki ve arasındaki güç ilişkilerini analiz etmesine olanak sağlarken, cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikiliğini anlamak adına feminizme önemli teorik katkılar sunmaktadır (Munt, 2008: 27).

Judith Butler ise teorik perspektifini postmodern düşünceler üzerine inşa etmiş ve kuir bir bakış açısıyla toplumsal cinsiyet ile cinsiyet kavramlarını tartışmıştır. “Cinsiyet Belası” adlı eseri, kuir teori literatürünün temel kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Butler, bu eserinde özellikle erkek-kadın ikiliğini, cinsellik ve toplumsal cinsiyet kimliklerini tanımlayan bu ikili yapıları sorgular. Ona göre toplumsal cinsiyet, biyolojik temellerden değil, sosyal kodlamalar ve inşalar aracılığıyla oluşur; beden ise sosyal alanın ötesine geçen dışsal tespitlerle sınırlandırılmaz (Butler, 2008).

Ayrıca Butler, feminizmin özcü “kadın” kategorisini ve ikili cinsiyet perspektifini eleştirerek, toplumsal cinsiyetin algılanan gerçekliğini sorgular. Zorunlu heteroseksüellik ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin kuir bireylerin yaşamları üzerindeki etkilerini tartışır. Butler, toplumsal cinsiyetin heteronormatif boyutlarını daha iyi anlamak için “toplumsal cinsiyet performatifliği” kavramını geliştirir ve toplumsal cinsiyet ile cinselliği tartışmak adına alternatif teorik zeminler önerir.

Butler, özellikle “kadınlık” bağlamında kimlik ve birlik kavramlarını sorgular. Feminist söylemdeki toplumsal cinsiyet anlayışını problematize ederken, feminist kimlik politikalarında verilen “kadın” ve ikili cinsiyet kavramlarının mutlak ve somut olduğuna dair varsayımları eleştirir. Irksal, etnik, cinsel, bölgesel ve sınıfsal kesişimselliklerin toplumsal cinsiyet analizlerinde göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular. Böylece, evrensel bir ataerkillik anlayışını reddederek, feminizmin öznesi olarak “kadınlar” tanımlamasının da çeşitli öznel ve toplumsal faktörler nedeniyle heterojen olduğunu ortaya koyar (Butler, 2005: 46).

Butler, heteronormatif matrisin — yani zorunlu heteroseksüelliğin — heteronormları yerine getirmeyen bireylerin dışlanmasına yol açtığını vurgular. Bu nedenle, ikili cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kategorileri temelinde şekillenen geleneksel feminizmin, lezbiyen, gey, transseksüel, butch ve femme gibi kimlikleri kapsayıcı bir temsil sunamayacağını savunur. Butler’ın cinsiyet kategorilerinin (erkek ve kadın olarak doğallaştırılmış) biyolojik temellerine yönelik şüpheci yaklaşımı burada kritik bir noktadır. Ona göre, toplumsal cinsiyeti cinsel farklılıkların kültürel yansımaları olarak sorgulamak mümkündür ve bu bağlamda, cinsiyet kategorileriyle ilgili sözde “doğal” ve “temel” gerçeklerin, çeşitli sosyo-politik çıkarlar doğrultusunda bilimsel söylemlerde üretilip üretilmediği incelenmelidir (Butler, 2005: 52).

Butler, drag performanslarını analiz ederken, sahnede kadın gibi giyinmiş bir erkeğin ya da erkek gibi giyinmiş bir kadının varlığına dikkat çeker ve bu durumun, söz konusu kişinin algılanan cinsiyetini temsil ettiğini belirtir (Butler, 2005: 28). Bu yaklaşım, öznenin doğumda atanmış cinsiyetini bedeninin görünümü veya anatomisi üzerinden zaten bildiğimizi varsaydığımızda, zihnimizde otomatik olarak cinsiyetlendirilmiş bir benlik oluşturduğumuzu ve bu ikincil yansımayı bir yanılısma olarak kabul ettiğimizi ortaya koyar. Butler ayrıca, bu bağlamda bedeninin üzerine atanan cinsiyet belirtecinin, bedeni “anamlı” kılmak için kullanıldığını savunur.

Örneğin, bir çocuğun doğumundan hemen sonra “erkek mi, kız mı?” sorusunu cevaplamaya çalıştığımızda, Butler “Cinsiyet Belası” (1990: 25) adlı eserinde, cinsiyet belirleyicilerinin arkasında sabit bir cinsiyet kimliği olmadığını, aksine bu kimliğin performatif olarak ifade edilen ve kimliğin sonucu olarak ortaya çıkan bir olgu olduğunu belirtir. İkili cinsiyet sisteminin “tartışılmaz” temellerini eleştirmek amacıyla Butler, performativite kavramını “kısmen kültürel olarak sürdürülen, beden bağlamında doğallaşan ve etkilerini tekrar ve ritüeller aracılığıyla gösteren zamansal bir süreç” olarak tanımlar (Butler, 1999: 15).

Heteroseksüellik, normatif cinsiyet kimliklerinin performatif tekrarı yoluyla doğallaştırılırken, Butler bu durumun performans yoluyla da sorgulanabileceğini ileri sürer. Drag, cross-dressing gibi normatif olmayan cinsiyet performansları, (hetero)normatif ikili cinsiyet düzenine karşı bir direnç stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Butler, Montique Wittig'in "One is not Born a Woman" (1980) adlı eserinden yararlanır. Wittig, cinsel kategorilerin ne biyolojik ne de değişmez olduğunu, aksine bu bölünmenin temelinde heteroseksüelliğin ekonomik ihtiyaçlarının ve heteroseksüelliğin "doğal" biçimde temsil edilmesinin yattığını savunur.

Butler da Wittig gibi, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kategorileri arasında ayırım yapılmasının anlamlı olmadığını, çünkü toplumsal cinsiyetin aslında ikili seks kategorisini üreten mekanizmanın kendisi olduğunu ileri sürer. Bu görüşle paralel olarak Jagose (2015: 107), toplumsal cinsiyet performansının sınırsız potansiyelleri sayesinde normatif olmayan öznelere heteroseksüel matrisi parodi yoluyla kırabildiğini belirtir. Yani, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ifadelerinin taklit edilip farklı biçimlerde yeniden gerçekleştirilebileceğine dair somut delillerin var olduğunu savunur; bu da sonsuz olasılıklar içeren bir cinsiyet/toplumsal cinsiyet hayal etme alanı yaratır. Bu bağlamda, yukarıdaki tartışmalar, ikili ve hiyerarşik kategorilerin ötesinde toplumsal cinsiyeti anlamak ve tahayyül etmek için eleştirel bir zemin sunar.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayırımı konusundaki eleştirilerini derinleştirmek üzere Butler, kuir bakış açısıyla bedenleri, sosyo-kültürel cinsiyet ve toplumsal cinsiyet yapılarının hem aracı hem de bu yapıları sürekli üreten ve yeniden kurgulayan bir sahne olarak okur (Butler, 1999: 54). Bu bağlamda Butler, toplumsal cinsiyetin ikili, (hetero)normatif ve yapılandırılmış boyutlarına karşı eleştirel bir tutum takınarak, "toplumsal cinsiyet gerçekliği"nin kültürel normlar tarafından doğallaştırılmış, somut ve sorgulanmaz bir gerçeklik olarak sunulmasına karşı çıkar.

Bununla birlikte, yaşanan beden kavramsallaştırmasının eksik yönleri olduğu da vurgulanmalıdır. Young (2009) ve Moi gibi düşünürler, yaşanan beden kavramının öznel deneyimi anlamada önemli olduğunu ancak aynı zamanda toplumsal yapılar ve sistemli süreçlerin de açıklanabilmesi için yeniden tanımlanmış bir "toplumsal cinsiyet" kavramına ihtiyaç olduğunu belirtirler (Young, 2009: 40). Bu yaklaşım, bireylerin deneyimlerini betimlerken, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin yapısal ve kültürel boyutlarını da kapsamlı şekilde anlamayı mümkün kılar.

1.8. Özne ve Kimlik Tartışmaları

toplumsal yaşam içerisinde bireyin anlam kazanması ve değer görmesiyle birlikte, özne ve kimlik kavramları önemli tartışma alanları haline gelmiştir. Özellikle kimlik, kendi haritasını çizmek zorunda olan bir konu olarak, farklı düşünürlerin yaklaşımlarıyla ele alınmaktadır. Bu çalışmada kimlik, toplumsal bir inşa olarak değerlendirilmekte ve cinsel kimliğin anlaşılabilmesi için toplumsal cinsiyet tartışmaları da analiz aracı olarak kullanılmaktadır. Aşağıda cinsel kimlik parametreleri toplumsal cinsiyet çerçevesinde sunulmuştur.

1.8.1. Özne

Modern dönemde pozitivist düşünceye göre, özne nesne karşısında konumlanır. Ancak bu yaklaşım, eleştirel modernizm kapsamında sorgulanmıştır. Foucault'ya göre özne, iktidar ilişkilerinin bir söylemidir; iktidarla karşı karşıya değil, onun şekillendirdiği bir etki alanındadır. Lacan ise özneyi dil ve ötekinin söylemi olarak görür; özne kendini tanımlamak yerine, kendisinden başka bir şey aracılığıyla tanımlanır. Giddens ise özneyi, sürekli geçmişin ve geleceğin sorgulandığı düşünümsel bir proje olarak tanımlar.

Alain Touraine, modernizme eleştirel yaklaşarak, toplumu değil aktörleri önceliklendiren 'eylemcilik' yaklaşımını savunur. Ona göre, öteki ile öznenin ilişkisi demokratik toplumun temel gerekliliğidir ve bedenler, öz kimliğin taşıyıcısıdır. Pierre Bourdieu da öznelere sosyal

yapılar tarafından belirlenmiş sabit varlıklar değil, aynı zamanda bu yapıların oluşumuna etki eden dinamik unsurlar olarak görür. Bu nedenle çalışmada özne, kimlik oluşturan aktif bir unsur olarak, aynı zamanda makro süreçlerden etkilenen karmaşık bir yapıda ele alınmaktadır.

1.8.2. Kimlik Tartışmaları

Kimlik kavramı, yaşam boyu tutarlı ve değişmeyen bir yapı olarak değil, kurulan ve inşa edilen bir anlam olarak ele alınır. Latince ‘idem’ kökeni ‘aynılık’ ve ‘süreklilik’ anlamı taşıırken, modern sosyoloji ve psikodinamikte kimlik çok boyutlu ve katmanlı bir yapı olarak değerlendirilmiştir.

Mead’in sembolik etkileşimcilik yaklaşımında benlik, psikolojik ‘ben’ (I) ile sosyolojik ‘bana’ (me) bileşimidir; bu da bireyin toplumsal yapıyı içselleştirmesi ve kendisiyle sembolik etkileşimde bulunması demektir. Foucault ise kimlikleri çok katmanlı söylemler bütünü olarak görür; bunlar sınıf, ırk, etnik köken, cinsiyet gibi birbirine bağlı yapıları içerir.

Butler, toplumsal cinsiyeti bir ‘taklit’ olarak tanımlayarak, normatif toplumsal cinsiyet rollerine uymayanlar için kimlik kavramının sorgulanabilir hale geldiğini savunur. Kimliklerin akışkan ve performatif olduğu fikriyle feministlerin ikili cinsiyet kategorisini eleştirir. Lacan’a göre ise kimlikler, bireyden değil, toplumsal simgesel düzenin mantığı doğrultusunda oluşur; kimlikler hem bireysel hem toplumsal süreçlerin iç içe geçtiği bir yapıdır.

1.8.3. Kimliğin Toplumsal İnşası

Kimlik, bireysel olarak atomik ve bağımsız bir yapı değildir; sosyal inşacı yaklaşıma göre kimlik, gündelik yaşamda sosyal pratikler ve dil yoluyla toplumsal olarak inşa edilir. Kenneth J. Gergen, modernist birey merkezli psikolojiyi eleştirerek, bilginin ve gerçekliğin sosyal diyaloglar ve pratikler içinde üretildiğini vurgular. Sosyal inşacılık, kimlik politikalarında değişim potansiyeli taşıyan bir yaklaşım olarak görülür.

Berger ve Luckmann’ın bilgi sosyolojisi anlayışına göre, gerçeklik sosyal olarak inşa edilir ve bu süreç üç aşamalıdır: dışsallaştırma (bireyin topluma ürün olması), nesnelleştirme (toplumun kendine özgü gerçekliği) ve içselleştirme (bireyin toplumun ürünü olması). Bu döngüsel süreç, kimliklerin oluşumunda hem bireysel deneyimlerin hem de toplumsal yapıların iç içe geçmesini sağlar.

Berger ve Luckmann, bilginin “kurumlaşmış davranışın motive edici dinamiklerini oluşturduğunu, kurumlar bağlamında oynanacak rolleri tanımlayıp inşa ettiğini” savunurlar. Bu bilgi, sosyal anlamda doğrular bütünü olarak nesnelleşmiş bir gerçekliktir. Sosyalizasyon sürecinde öğrenilen bu gerçeklik bilgisi, sosyal dünyanın nesnelleşmiş yapılarının bireysel bilinçte içselleştirilmesine aracılık eder ve dil ile bilişsel araçlar vasıtasıyla gerçekleşir (Berger ve Luckmann, 2008: 98-99).

Sosyal inşacı kurama göre, kimlik ancak “bir sembolik evren bağlamına yerleştirildiğinde nihai olarak meşrulaştırılmış olur” (Berger ve Luckmann, 2008: 135). Böylece, kendi devamlılığını sağlayan ve sosyal olarak inşa edilmiş evrenin gerçekliği, meşrulaştırma aracılığıyla korunur. İçselleştirme ise, toplumun bir üyesi olarak doğan bireyin toplumsal diyalektiğe katıldığı andan itibaren başlayan zamansal bir sürecin başlangıcını oluşturur. Öteki ile kurulan ilişkide, “Onun” öznel süreci ile “Benim” öznel sürecim arasında anlam açısından tam bir uyum olmasa bile, bu iki sürecin uygunluk arayışı ve göstergeleşme zorunludur. İçselleştirme, bireyin hem kendi hemcinsini anlamasında hem de içinde bulunduğu dünyanın anlamlı ve sosyal bir gerçeklik olarak kavranmasında temel bir rol oynar (Berger ve Luckmann, 2008: 190).

Ötekiyle ilişkide “kendini özdeşleştirme” süreci, içselleştirmeyi mümkün kılar ve bireyin öznel bakımdan tutarlı ve makul bir kimlik edinmesini sağlar. Tanınma ve kendini tanıma, kimlik açısından öznel kimlik ile nesnel kimlik arasında diyalektik bir ilişki kurar (Berger ve

Luckmann, 2008: 193). Birey kendisini, hem toplumun içinde hem dışında bir varlık olarak kavrar. Böylece, nesnel ve öznel gerçeklik arasındaki ilişkinin durağan ya da tamamlanmış bir durum olmadığı; aksine, sürekli üretilmesi ve yeniden üretilmesi gereken dinamik bir süreç olduğu ortaya çıkar (Berger ve Luckmann, 2008: 196).

Sonuç olarak, sosyal inşacı anlayışta kimlik teorileri, daha geniş bir gerçeklik yorumunun parçası olarak konumlanır; bu teoriler, sembolik evren ve onun teorik meşrulaştırmaları içinde inşa edilir ve bu meşrulaştırmaların karakterine göre farklılık gösterirler (Berger ve Luckmann, 2008: 251). Kimlik, sosyal süreçlerin etkisiyle ortaya çıkar ve bu süreçler yapının bir yansımasıdır. Kimlik, bir kez somutlaştığında sosyal ilişkiler aracılığıyla sürdürülür, değiştirilir ve biçimlendirilir. İnsan, bu diyalektik süreçte içinde bulunduğu toplumdan etkilenerek ve toplumu yeniden üreterek kendisini de üretmiş olur. Bu süreç kesintisiz devam eden, ontolojik anlamda sonu olmayan bir kimlik üretim sürecidir.

1.9. İlgili Literatür Araştırmaları

Heatherington ve Lavner (2008), 172 LGBT ergen ve genç yetişkin ile yaptıkları çalışmada, bireylerin ailelerine açılmadan önce yaşadıkları karar verme süreçlerini incelemiştir. Araştırma sonuçları, aile bireylerinin anne, baba ve kardeşlerin—tepkilerinin açılma sürecini etkileyen çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Heatherington & Lavner, 2008).

Jaspal ve Siraj'ın (2011) İngiltere'de Pakistan kökenli Müslüman eşcinsel erkekler üzerinde gerçekleştirdiği araştırma ise açılma sürecinin kimlik inşasında taşıdığı zorlukları ortaya koymaktadır. Katılımcıların, etnik kökenleri, dini inançları ve karşılaştıkları toplumsal homofobi nedeniyle açılma sürecinin oldukça stresli ve riskli olduğunu belirtmişlerdir (Jaspal & Siraj, 2011).

Ricardo, Cesar ve Claudio'nun (2016) Meksika'da gerçekleştirdiği ve 2012 yılına ait ulusal düzeyde bir anket çalışmasına dayanan araştırmada, 30 yaş altı 912 LGBT birey ile görüşülmüştür. Bu çalışma, katılımcıların okul dönemlerinde maruz kaldıkları homofobik tutum ve deneyimlerin, ileriki yaşam evrelerindeki ruhsal ve sosyal etkilerini incelemiştir (Ricardo, Cesar & Claudio, 2016). Bulgular, özellikle okuldan erken ayrılma, depresyon belirtileri ve intihar düşüncelerinin, söz konusu homofobik deneyimlerin en yaygın ve ciddi sonuçları arasında yer aldığını göstermektedir (Ricardo, Cesar & Claudio, 2016).

Gül Özyeğin (2012), 2004 yılında Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklik sürecinde, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı suç sayacak bir maddenin tasarlandığını; ancak bu maddenin iktidar partisi tarafından tasarından çıkarıldığını ifade etmektedir (Özyeğin, 2012: 206). Bunun yerine, “kamu ahlakına aykırı eylemler”e ilişkin yeni bir hüküm yasaya eklenmiştir. Bu durum, Türkiye'de LGBT bireylerin, yalnızca yasal düzlemde değil, kültürel yapıda da “kabul edilebilir ahlaki normların” dışında konumlandırıldığını göstermektedir (Özyeğin, 2012: 206).

Tarik Bereket (2006), gelişmekte olan ülkelerde, özellikle de Türkiye bağlamında, baskın ve erkeksi eşcinsel kimliğin inşasında Amerikan menşeli eşcinsel pornografisinin ithalatının önemli bir rol oynadığını savunmaktadır (Bereket, 2006: 136). Bu içeriklerin, yerel eşcinsel temsil biçimlerini dönüştürdüğü ve erkeksilik vurgusunu ön plana çıkardığı ifade edilmektedir. Ayrıca Bereket, Batılı ülkelerden gelen turist eşcinsellerin yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda beraberlerinde taşıdıkları kimlik temsilleri ve kültürel kodlarla da Türkiye'deki eşcinsel yaşamı etkilediklerine dikkat çeker (Bereket, 2006: 136).

Öztürk (2011), Antalya'da yaşayan 10 gey bireyle gerçekleştirdiği niteliksel araştırmasında, katılımcıların hegemonik ve homofobik erkeklik kurgularına karşı geliştirdikleri stratejileri analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında, katılımcıların erkeklik alanı içerisindeki konumlanmaları ve bu alana ait habitus'ları doğrultusunda şekillenen stratejik davranış

biçimleri, özellikle görünmezlik pratikleri ve açılma süreçlerinde yoğun biçimde gözlemlenmiştir (Öztürk, 2011).

Araştırma sonuçları, bireylerin kamusal alanda çoğunlukla heteroseksüel olarak varsayıldıklarını ve bu varsayımın, kendilerini ifşa etmeksizin toplumsal yaşama katılmalarına olanak tanıyan bir tür koruyucu kalkan görevi gördüğünü göstermektedir. Katılımcıların özel alanlarında cinsel yönelimlerini açıkça ifade edebildikleri, ancak kamusal alanda kendilerini saklayarak “kapalı” kimlikler sergiledikleri bulgulanmıştır. Bu bağlamda, geliştirilen “görünmezlik” stratejileri, cinsel yönelimin inkârı değil, sosyal risklerin minimize edilmesine yönelik bilinçli taktiksel bir tercihtir (Öztürk, 2011).

Ertetik (2010), Türkiye’de yaşayan 19 lezbiyen, gey ve biseksüel bireyle gerçekleştirdiği nitel görüşmeler aracılığıyla, açılma sürecinin yalnızca bireysel bir psikolojik deneyim değil, aynı zamanda politik bir eylem olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Çalışmada, LGBT bireylerin sosyalizasyon süreçleri içerisindeki politik konumlanmaları detaylı bir biçimde analiz edilmiştir (Ertetik, 2010).

Öner (2013), Araştırma bulgularına göre, bireyler cinsel yönelimlerini gizlemek amacıyla çeşitli stratejilere başvurmaktadır. Bu stratejiler arasında heteroseksüel gibi davranmak, karşı cinse ilgi duyuyormuş gibi görünmek, kurgusal bir partner yaratmak ve hem sözel hem de bedensel olarak heteroseksüelliği taklit etmek gibi yöntemler öne çıkmaktadır (Öner, 2013).

Şenel (2014) tarafından yürütülen nitel çalışmada, 11 lezbiyen ve 3 biseksüel kadınla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla katılımcıların heteroseksizm ve homofobiye karşı gündelik yaşamda geliştirdikleri baş etme mekanizmaları ele alınmıştır. Katılımcılar, maruz kaldıkları baskı, psikolojik ve fiziksel şiddet gibi olumsuz deneyimlere karşılık olarak kimliklerini gizleme ve görünmez kalma stratejilerini sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir (Şenel, 2014).

Kabacaoğlu (2015) tarafından yürütülen araştırma, eşcinsel bireylerin açılma süreçlerinde her ne kadar başarılı olsalar da, çevreden gelen olumsuz tepkilerin bu bireylerin kimlik gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyebildiğini ortaya koymuştur. Çalışma, açılma sürecinde bireylerin karşılaştıkları toplumsal tepkilerin, benlik algısı ve kimlik bütünleşmesi üzerinde baskılayıcı bir etki oluşturabileceğini göstermektedir (Kabacaoğlu, 2015).

2. YÖNTEM

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimliğe ilişkin algıların sosyolojik bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak amacıyla yürütülmüş nitel bir sistematik derleme araştırmasıdır. Yöntemsel yaklaşım olarak sistematik derleme tercih edilmesinin temel nedeni, konuya ilişkin daha önce yapılmış nitel araştırmaların bir bütün hâlinde analiz edilmesi ve elde edilen veriler doğrultusunda toplumsal örüntülerin çözümlenmesidir (Boell & Cecez-Kecmanovic, 2015).

2.1. Araştırma Sorusu

Bu çalışmada aşağıdaki temel araştırma sorusuna yanıt aranmıştır: “Toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik, bireyler ve toplumlar tarafından nasıl algılanmakta ve bu algılar sosyolojik olarak nasıl inşa edilmektedir?”

2.2. Tarama ve Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında 2010–2024 yılları arasında yayımlanmış nitel araştırmalar incelenmiştir. Literatür taraması Google Scholar, Scopus, JSTOR, Web of Science, ProQuest ve ULAKBİM veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Kullanılan anahtar kelimeler arasında şunlar yer almıştır: “toplumsal cinsiyet”, “cinsel kimlik”, “LGBT bireyler”, “sosyolojik açılma”, “heteronormativite”, “cinsiyet rolleri” ve “kimlik inşası”.

2.3. Dahil Etme ve Hariç Tutma Kriterleri

Derlemeye dahil edilecek çalışmalar şu kriterlere göre belirlenmiştir:

- Nitel araştırma yöntemiyle yapılmış olması,
- Sosyolojik çerçevede toplumsal cinsiyet ve/veya cinsel kimlik temalarını işlemesi,
- Türkiye bağlamında veya karşılaştırmalı kültürel içerik taşıması,
- Akademik hakemli dergilerde yayımlanmış olması.

Hariç tutulan çalışmalar ise şunlardır:

- Yalnızca teorik veya tartışma makalesi olanlar,
- Nicel veri temelli araştırmalar,
- Psikolojik ya da klinik odaklı vaka çalışmaları.

2.4 Veri Analizi Yöntemi

Çalışmalar tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir (Braun & Clarke, 2006). İncelenen makaleler, örneklem yapıları, kullanılan yöntemler, kavramsal çerçeveler ve ulaşılan sonuçlara göre sınıflandırılmış ve ortak temalar üzerinden değerlendirilmiştir. Kodlamalar sonucunda üç ana tema belirlenmiştir:

- Toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilme süreçleri,
- Cinsel kimliğin görünürlüğü ve açılma deneyimleri,
- Toplumun heteronormatif beklentileri karşısında geliştirilen baş etme stratejileri.

2.5 Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla kodlamalar bağımsız bir ikinci araştırmacı tarafından da gözden geçirilmiştir. Temaların oluşturulmasında karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılarak tutarlılık sağlanmıştır. Farklı sosyo-kültürel bağlamlardan çalışmaların incelenmiş olması, elde edilen bulguların geçerliliğini artırmıştır.

2.6 Etik İlkeler

Bu araştırma, ikincil veri analizi temelli bir sistematik derleme olduğu için herhangi bir etik kurul izni gerektirmemektedir. Ancak çalışmada kullanılan tüm kaynaklara uygun akademik atıflar yapılmış ve yazar haklarına saygı gösterilmiştir.

3. BULGULAR

Bu sistematik derleme çalışmasında, 2010–2024 yılları arasında yayımlanan nitel araştırmalar tematik analiz yöntemiyle incelenmiş ve üç temel tema belirlenmiştir:

- **Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İçselleştirilme Süreçleri:** İncelenen araştırmalar, bireylerin çocukluk döneminden itibaren toplum tarafından biçimlendirilen cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiğini ortaya koymaktadır. Aile, eğitim ve medya gibi sosyal kurumlar aracılığıyla aktarılan normlar, bireylerin kendilerini kadın ya da erkek olarak nasıl tanımladıklarını ve toplum içindeki rollerini nasıl kurduklarını belirlemede etkili olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin sabit ve doğal bir olgudan ziyade, sosyal olarak inşa edilen bir yapı olduğu vurgulanmıştır.
- **Cinsel Kimliğin Görünürlüğü ve Açılma Deneyimleri:** Araştırmalarda, LGBTİ+ bireylerin kimliklerini açıklama süreci oldukça karmaşık bir sosyal deneyim olarak ele alınmıştır. Bu süreç, bireylerin hem psikolojik olarak

kendilerini kabul etmelerini hem de çevresel tepkileri gözeterek stratejiler geliştirmelerini gerektirmektedir. Açılma süreci; kimliğin inkârı, gizlenmesi, kurgusal ilişkiler oluşturma ve bazen geçici heteroseksüellik performanslarıyla şekillenmektedir.

- **Toplumsal Heteronormatif Beklentileri Karşısında Geliştirilen Baş Etme Stratejileri:**

Heteronormatif yapılarla çevrili toplumlarda, LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı ötekileştirme, dışlanma ve ayrımcılık, bireyleri baş etme mekanizmaları geliştirmeye zorlamaktadır. Bu stratejiler arasında kimliği gizleme, görünmez kalma, aktivizme yönelme ve dayanışma ağları kurma gibi yöntemler yer almaktadır. Sosyal desteğin varlığı, bireylerin ruhsal sağlığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu bulgular, toplumsal cinsiyetin ve cinsel kimliğin bireylerin yaşamındaki etkilerini çok boyutlu olarak ele almakta ve LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı sosyal sorunlara yönelik yapısal çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyetin sosyal olarak nasıl inşa edildiği, cinsel yönelim ve kimliklerin bireylerin yaşamlarında ne şekilde anlam kazandığı ve LGBTİ+ bireylerin heteronormatif toplum yapısı içerisinde nasıl bir ötekileştirmeye maruz kaldığı incelenmiştir. Özellikle çocukluk döneminden itibaren toplumsal cinsiyet rollerinin bireylere nasıl aktarıldığı, bu rollerin bireysel benlik oluşumu üzerindeki etkileri ve LGBTİ+ bireylerin açılma süreçlerinin zorlukları temel bulgular arasında yer almıştır.

Tartışma bölümünde, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatifliği yaklaşımı, Goffman'ın dramaturjik kuramı ve Connell'in hegemonik erkeklik kavramı çerçevesinde kimliklerin sosyal etkileşim içerisinde nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Ayrıca, Michel Foucault'nun söylem ve iktidar ilişkileri perspektifinden, bireylerin cinsiyet kimliklerinin tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl üretildiği tartışılmıştır. Bu kuramsal çerçeveler doğrultusunda LGBTİ+ bireylerin sosyal yaşamda uğradığı dışlanma, damgalanma ve ayrımcılık biçimleri analiz edilmiştir.

Sonuçlar, LGBTİ+ bireylerin kimliklerini özgürce ifade edebilmeleri ve toplumda kabul görmeleri için yalnızca bireysel değil, yapısal dönüşümlerin de gerekli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, hem yasal hem de sosyal düzeyde heteronormatif kalıpların sorgulanması ve dönüştürülmesi önem taşımaktadır.

Öneriler:

- Eğitim müfredatlarında toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konularına yer verilmelidir.
- Ayrımcılık karşıtı yasal düzenlemeler güçlendirilerek, LGBTİ+ bireylerin hakları güvence altına alınmalıdır.
- Medya ve kamu söylemlerinde kapsayıcı ve ayrımcılıktan uzak bir dil benimsenmelidir.
- Ruh sağlığı hizmetlerinde LGBTİ+ bireylerin özgül ihtiyaçlarına duyarlı profesyonel destek sağlanmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar, LGBTİ+ bireylerin deneyimlerini görünür kılacak katılımcı araştırmalar gerçekleştirmelidir.

Bu öneriler, LGBTİ+ bireylerin toplumsal hayata eşit ve onurlu bireyler olarak katılabilmelerini destekleyecek politikaların oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Akın, A. (2007). Toplumsal cinsiyet (gender) ayrımcılığı ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2), 1–9.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(10), 213–220.
- Baird, V. (2016). Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller (H. Demirtaş, Çev.). Metris Yayıncılık. (Orijinal eser 2001)
- Bayer, R. (1981). *Homosexuality and American Psychiatry: The Politics of Diagnosis*. Princeton University Press.
- Bem, S. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California Press.
- Boell, S. K., & Cecez-Kecmanovic, D. (2015). On being ‘systematic’ in literature reviews. *Formulating Research Methods for Information Systems*, 48(1), 48–65.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, J. (2005). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (A. Yılmaz, Çev.). Metis Yayınları.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (2. baskı). Metis Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Cotter, A. (2010). *Sexual Orientation and Human Rights: A Global Overview*. Amnesty International Publications.
- Dinçkol, D. (2005). *Toplumsal Cinsiyet ve Medyada Temsili*. Mor Çatı Yayınları.
- Duman, Ö. (2018). *Eşcinsel bireylerde içselleştirilmiş homofobi ve açılım süreciyle ilişkisinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Entwistle, J. (2012). Cinsiyet/toplumsal cinsiyet. In C. Jenks (Ed.), *Temel Sosyolojik Dikotomiler* (ss. 220–221). Nota Bene.
- Eroğlu, D. (2015). *Ebeveynlerine açılan ve açılmayan lezbiyen ve gey bireylerde psikolojik uyum ve başa çıkmanın karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ertan, C. (2009). Hegemonik erkeklik ve eşcinsellik. In *Anti-Homofobi Kitabı* (ss. 156–160). Ayrıntı Yayınları.
- Ertetik, İ. (2010). *Coming out as a political act in LGBT movement in Turkey* (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin Tarihi* (1. cilt). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar* (O. Akınhay & I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Göker, Ö. (2010). Yazılı basında homofobi ve transfobinin yansımaları. In *Anti-Homofobi Kitabı 2* (ss. 206–208). Ayrıntı Yayınları.

- Göregenli, M. (2009a). Ayrımcılığın şiddeti: Nefret suçları. In *Anti-Homofobi Kitabı* (ss. 49–54). Ayrıntı Yayınları.
- Görgülü, P. (2011). İkili cinsiyet iktidarında trans varlığı. *Kaos GL*, 118, 27.
- Güner, U. (2015). Heteroseksist ayrımcılığın eşcinsel, biseksüel ve trans yaşamlara yansımaları. In Y. Tar (Ed.), *Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Mücadele* (ss. 113–138). Kaos Yayınları.
- Güner, U., Kalkan, P., Öz, Y., Özsoy, E. C., & Söyle, F. (2011). Türkiye’de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu. İstanbul Üniversitesi, İnsan Hakları Merkezi.
- Güzel, Ö. D. (2017). Lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüellerin sosyal dışlanma deneyimleri (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Jagose, A. (2017). *Queer Teori: Bir Giriş* (A. Toprak, Çev.). Nota Bene.
- Kabacaoğlu, G. (2015). Gey ve Lezbiyenlerde Açılma Süreci: Nitel Bir Çalışma (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kayır Öztunalı, G. (2015). Sosyolojik değerlendirme: LGBT bireyler açısından cinsiyet kimlikleri meselesi. *Eğitim Bilim Toplum*, 13, 73–97.
- Madran Demirtaş, A. H. (2003). Sosyal kimlik kuramı: Temel kavram ve varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123–144.
- Özdemir, E. (2010). Kimlik kavramı ve teorik yaklaşımlar. *Eğitim Bilim Toplum*, 8(32), 9–29.
- Riccardo, C., César, R., & Claudio, C. (2016). Discrimination and mental health of LGBT youth in Mexico. *Journal of Youth Studies*, 19(8), 1012–1029.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., & Romaniuc, L. (2006). Bir de Buradan Bak: Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil, Toplumun Sorunudur. KADER Yayınları.
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. Dokuz Eylül Yayınları.
- Savin-Williams, R. C. (2005). *The New Gay Teenager*. Harvard University Press.
- Şafak, Y. (2012). LGBT Öğrenciler ve Aileleri ile Çalışan Öğretmenler İçin Eğitim Broşürü (1. baskı). Kaos GL – Ayrıntı Yayınları.
- Şahin, T. (2009). Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi (Uzmanlık tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şenel, B. (2014). Cinsel yönelim ayrımcılığının gündelik hayata yansımaları (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Söyle, F., Demirbaş, H. B., Kaptan, S., & Hun, S. (2017). *Cinsiyet Geçiş Kılavuzu* (H. Çelik, Ed.). Punto Baskı.
- Stevens, H. (2011). *Gay ve Lezbiyen Yazını*. Sel Yayıncılık.
- Taratanoğlu, Ş. (2010). Sosyal dışlanma: Küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42, 1–13.
- Timisi, N. (1997). *Medyada Cinsiyetçilik*. KSSGM Yayını.
- Yıldırım, L. (2014). Sosyal dışlanma karşısında eşcinsel kimliğin kurulumu (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Yüksel, Ş. (2010). Eşcinsellik, sosyal dışlanma ve ruh sağlığı sorunlarına yaklaşım. In *Anti-Homofobi Kitabı 2* (ss. 79–84). Ayrıntı Yayınları.

Young, I. M. (2009). *Throwing Like a Girl and Other Essays in Feminist Philosophy and Social Theory*. Oxford University Press.